

Mehnat darslarida ta'lim jarayonining tashkil etishning pedagogik texnologiyalari

Mohidil Sobirjon qizi Yo'ldosheva
Zarnigor Sobirjon qizi Adashaliyeva
zarnigoradashaliyeva@gmail.com
Namangan davlat pedagogika instituti

Annotatsiya: Mehnat fanidan o'quv jarayonini tashkil qilish o'quvchilarni muayyan mehnat malakasi va ko'nikmalari bilan qurollantirishgagina xizmat qilmay, balki ularning aqliy va ijodiy qobiliyatlarini o'stirish va ularda mehnatga munosabatini tarbiyalashda ham juda muhim ahamiyatga ega bo'lgan mehnat darslari g'oyat zarurligi haqida fikr yuritiladi.

Kalit so'zlar: mehnat ta'limi, mehnat madaniyati, ko'nikma, malaka, ijodiy qobiliyatlar, mehnat malakasi, mehnat usullari, ijodiy ko'nikma, odatlantirish.

Pedagogical technologies of the organization of the educational process in labor classes

Mohidil Sobirjan kizi Yoldosheva
Zarnigor Sobirjon kizi Adashaliyeva
zarnigoradashaliyeva@gmail.com
Namangan State Pedagogical Institute

Abstract: The organization of the educational process of labor science not only serves to equip students with specific labor qualifications and skills, but also to develop their intellectual and creative abilities and to educate them in their attitude to work. It is thought about the necessity of the verse.

Keywords: labor education, labor culture, skills, competence, creative abilities, labor skills, labor methods, creative skills, habituation.

Mehnatni sharaflash mehnat ahlining qadr-qiymatini uning mashaqqati uchun astoydil kurashish, o'sib kamol topayotgan yosh avlodga ta'lim-tarbiya berish jarayonida mehnatga munosabatlarini shakllantirish zarur bo'lib, yosh avlod jamiyatimiz taraqqiyotida o'z bilimi: mehnat, kasb-hunarlar bilan hissa qo'shishlari pedagog tarbiyachilarning oldida turgan eng muhim vazifalardan biri hisoblanadi.

Undan tashqari qo'l mehnatiga o'rgatishda "Tikish va bichish", "Pazandachilik", "Plastilin bilan ishlash", "Qog'oz va karton bilan ishlash", "Applikatsiya va mozaika

ishlari" turlari bilan bosqichma-bosqich tanishib boradilar. Yaratilgan mehnat natijalari o'ziga va yon atrofdagilariga foydasi tegishini ko'rgan o'quvchi mehnatni asrab-avaylashga va mehnat kishilarining mehnat natijalarini ham hurmat-izzat qilishga o'rganadi. Topshirilgan ishga ma'suliyat hissini va mehnatdagi intizomni tarbiyalash, o'qitishni ishlab chiqarish bilan birga olib borilishi salomatlik va yosh uchun foydali, jamiyat uchun kerakli mehnat izchilligini amalga oshiradi. Mehnat madaniyatini tarkib topishi uchun darslarda doimo bolalarning e'tiborini asbob va materiallarni saqlash qoidasi hamda joylashtirish tartibiga, ish joyini to'g'ri jihozlashga, materiallardan tejamkorlik bilan foydalanish usullariga, ish harakatlarining me'yori va sifatiga, ish ko'rsatkichini ta'minlovchi tadbirlarga, ishlov berishda olinggan aniqlik va tozalikka rioya qilishga va nihoyat narsani chiroyli qilib bezashga talab qilib borish kerak. Kerakli material va asboblari bilan yetarli ta'minlanmaganlik ham mehnat madaniyatini shakllanishiga salbiy ta'sir etadi. Ba'zan o'quvchilarning tayyorlanmaganliklari va uyushmaganliklari tufayli o'qituvchining ko'p vaqti bekorga sarf bo'ladi: biri qaychisini, ikkinchisi qog'ozini olib kelmasdan mashg'ulotlarga katnashish ish qilayotgan o'rtog'ini narsa so'rab chalg'itadi. Shuning uchun o'qituvchi dars boshlashdan oldin guruh sardorlari yordamida o'quvchilar o'rtasidagi o'zaro do'stona yordamga tayanib o'z vaqtida choralari ko'rish lozim. Biroq har qanday holatda ham o'quvchini uyga junatmaslik yoki jazo berish tartibida o'quvchini ishsiz qoldirmaslik kerak. Mehnat ta'limiga ijodiy tashabbusiz yondashish mehnatning aqliy rivojlanish omiliga aylantirmaydi.

Mehnat fanidan o'quv jarayonini tashkil qilish o'quvchilarni muayyan mehnat malakasi va ko'nikmalari bilan qurollantirishgagina xizmat qilmay, balki ularning aqliy va ijodiy qobiliyatlarini o'stirish va ularda mehnatga munosabatini tarbiyalashda ham juda muhim ahamiyatga ega bo'lgan mehnat darslari g'oyat zarurdir. O'qituvchining o'z fanini yaxshi bilishi o'quvchilarning muvaffaqiyat bilan o'qitishning eng muhim shartlaridan biridir. O'z fanini yaxshi bilgan o'qituvchi biror buyum narsani tayyorlash usulini mahorat bilan tushuntirish va ko'rsatib bera oladi, bu esa mehnat amallarini o'quvchi to'g'ri idrok etishni ta'minlaydi. O'qituvchi shu munosabat bilan darsga puxta tayyorgarlik ko'rishi, bolalarga ko'rsatadigan buyum narsani o'qituvchining o'zi oldindin tayyorlab ko'rishi lozim, chunki buyum narsani tayyorlash davomida qiyin ish usullarini qo'llashga to'g'ri kelib qolishi mumkin. Agar o'qituvchining o'zi narsalarni oldindan tayyorlasa o'quvchilarga uni tayyorlatishning mukammalashgan metod va usullarini ishlab chiqadi. Har bir dars o'quvchilarning bilim va malakalarini kengaytirishi hamda mustahkamlashi, ularda barqaror ijobiy ko'nikma va odatlar hosil qilishga yordam berishi lozim. Dars vazifasini faqat bilim berish va ko'nikma hosil qilishdan iborat qilib qo'ymasligi balki tarbiya berish va kamol toptirish vazifalari bilan bog'lab olib borish ham zarur. Shuning uchun ham o'qituvchi o'zi o'qitayotgan bilimni bilishi lozim. Bu esa biror temaga tayyorlana

turib, o'qituvchi mazkur dars materiali asosida o'quvchilarning axloqiylikning qanday g'oyalarini anglashga olib kelishini diqqat, fikrlash, xotira, tasavvur, irodani rivojlantirish va boshqa shu kabi xususiyatlarni shaxs sifatini qanday kamol toptirishga erishishini aniq tasavvur qilmog'i lozim. Agarda bolalar yaxshi yoritilmagan sinf xonasida, yoshiga mos kelmaydigan qo'pol, og'ir asboblardan iborat ishlar bilan ishlasalar, bu ularning ish natijalariga juda yomon ta'sir ko'rsatadi. Mehnat madaniyati malakalari ko'p marotaba takrorlanadigan mashqlar natijasida hosil bo'ladi, bunda mashqlar davomida har bir mashq jarayonida o'rnatiladigan tartib va ish harakati izchilligini tushuntirish berish zaruriyati bilan birga qo'shib olib boriladi. Mehnat darslarida birinchi sinf o'quvchilarining ishlarini kuzatish natijasida o'quvchilarni topshiriqlarni olib, buyum narsani xuddi namunadagidek yasash uchun namunani uning qurilishi nuqtai nazardan sinchiklab qarab chiqib, buyumni yasash yo'llarini qunt bilan izlaydilar. Birinchi sinf mehnat darslarida, odatda tayyorlanishi kerak bo'lgan buyum narsaning namunasi ko'rsatiladi. Bunda birinchi sinf o'quvchilari uchun real, buyum narsa, buyumning namunasi zarurligi nazarda tutiladi, bolalar unga qarab mazkur buyum narsa qanday qilinganligini, qanday qilib xuddi mana shunday tayyorlash mumkinligini o'ylab oladilar. O'qituvchi yangi mavzuga metodik jihatdan qanchalik to'g'ri yondashmasin, uni suhbat va ko'rsatmada qanchalik tushunarli qilib izohlanmasin, baribir bolalar dastlabki vaqtlarda mehnat usullarini har doim ham to'g'ri qo'llavermaydilar. O'quvchi ko'p savollarni mustaqil hal qilishi kerak. O'quvchilarning hayotga mustaqilligi aktiv fikrlash faoliyatini, tashabbusni paydo bo'lishi, uchragan qiyinchiliklarni yengishi, avval hosil qilingan mehnat bilimi va malakalarini oqilona va ijodiy qo'llay bilishni o'rganish lozim. Mustaqil mashg'ulot soatida asosiy faol shaxs bolalar. Lekin bunga qaramay darsning bu bosqichida ham o'qituvchining vazifasi benihoyat katta va mahsuliyatlidir. Bunday mashg'ulotlarda maqsadni aytib, ish usullarini ko'rsatib qo'ya qolish kifoya, bolalar erkin ishlashni kerak deb o'ylash katta xato bo'ladi. O'qituvchi mumkin qadar kamroq so'zlash, sekin ohista ovoz bilan gapirishni odat qilishi, o'quvchilarga sezdirmay ularning xarakterini kuzatish, ularni yaqinlashish va uzoqlashishini, o'rniga qo'yib gapirishni yoki jim turishni o'rganish lozim. Qoloq o'quvchini yaxshi o'zlashtiradigan o'quvchiga biriktirib qo'yish kerak. Masalan tikishda o'g'il bolalar odatda orqada qoladilar ularga qizlar yordamini biriktirib qo'yiladi, aksincha texnikaviy modellashda o'quv tajriba hovlisidagi ishlarda bolalar qizlarga yordamlashishlari kerak. Shu tarzda o'quvchilarda o'rtoqlarcha o'zaro yordam hissi tarbiyalanadi. O'qituvchi har bir o'quvchining imkoniyatlarini hisobga olib bolalarni ruhlantirish lozim. Bolalar mustaqil ishlayotganda o'qituvchining mehnati oson emas, balki yanada qiyinroq, biroq ijodiy mehnat singari huzurbaxshdir. O'quvchilar mustaqil ishlayotganda o'qituvchi passivdek ko'rinadi, lekin aslida o'qituvchi oldida u rahbarlik qilish lozim bo'lgan xilma-xil xususiyatli o'ttiz-qirq bola bor. Ba'zilarini butun dars davomida bezovta

qilmaslik lozim, boshqalarga ko'rsatma berish kifoya, qolganlari yordamga muhtojdir. Mustaqil mashg'ulot vaqtida bolalar qo'ng'iroqni ham sezmay qoladilar, hatto ishini davom ettirishga ruxsat etilsa quvonadigan hollar ham bo'ladi. O'zlariga yoqqan ishga sho'ng'ib ketib va tez ishlaydigan o'rtoqlarini ko'rib bolalar bor-bora o'zlarining ish sur'atini tezlashtirishni odat qilib oladilar. Ishni o'z vaqtida tekshirmaslik o'quvchining ishga qiziqishini kamaytiradi. Ishni tekshirish va baxolashga bolalarning o'zlari jalb qilish kerak bu bilan ular mehnatga ongli munosabat, aktivlik va tashabbus rivojlanadi. Mehnat natijalarini birgalikda tekshirish va baholash bolalarning xotiralarida ma'lum bir buyumni tayyorlashning barcha bosqichlari, ayrim usullari tiklanadi. Uyga topshiriq berish darsning muhim bosqichidir. Mehnatdan uyga bajarib kelish uchun beriladigan vazifani avvalo darsda ishni yaxshi uddalay olmagan o'quvchilarga berish zarur.

Mehnat ta'limi darslarida o'quvchilar ijtimoiy ishlab chiqarish mehnatiga tayyorlashning ilk bosqichlarini o'rganadilar. O'quvchilarga mehnat tarbiyasi berishning asosiy vazifalaridan biri o'quvchilarda materiallarga ishlov berish ko'nikmalarini hosil qilish va ularga shunga muvofiq bilimlarni berishdir. Bu ish birinchi sinfdan boshlab bosqichma-bosqich amalga oshirib boriladi, chunki o'quvchilar hali eng oddiy buyumlarni tayyorlash operatsiyalarni eslab qolishga qodir emaslar. Hosil qilingan ko'nikmalar takror mashq qilishlar natijasida takomillashib boradi. Xatoga yo'l qo'ymaslik uchun o'quvchilarni o'z-o'zini nazorat qilishga odatlantirish lozim. Topshiriqlarni bajarish jarayonida yo'l qo'yilgan xatolarni o'zlari topib uni tuzatmagunlaricha hamda bajarilgan ishlarning to'g'riligiga ishonch hosil qilmagunlaricha o'quvchilardan ishni qabul qilmaslik lozim. Amaliy topshiriqlarni bajarish jarayonida yangi ko'nikma va malakalar hosil qilinadi. Buning uchun qo'l asboblaridan foydalanishning o'ziga xosligini, materiallarni xususiyatini, yasalayotgan buyumlar xususiyatini bilish katta ahamiyat kasb etadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. X.Sanaqulov, M.Haydarov "Boshlang'ich sinflarda qog'ozdan amaliy ishlar" 1996 yil.
2. O'.M.Asqarova, S.U.Usmanova, R.R.Zamileva, M.X.Tashibekova, D.A.Abdusamiyev "Pedagogika nazariyasi va tarixi" I qism Namangan 2022-yil
3. O'.M.Asqarova, S.U.Usmanova, R.R.Zamileva, M.X.Tashibekova, D.A.Abdusamiyev "Pedagogika nazariyasi va tarixi" II qism Namangan 2022-yil
4. <http://www.edu.uz>
5. Azimaxon Kamolova osh avlodni tarbiyalashda xalq pedagogikasini manbalarining o'rganishning o'rganishning ilmiy-nazariy asoslari. "Science and Education" Scientific Journal / Impact Factor 3.567 (SJIF) December 2022 / Volume 3 Issue 12. 590-592 betlar